

AMERİKA'NIN TUNUS İLE OLAN İLİŞKİLERİ

(1796 - 1815)

Mine EROL

Tunus 1534 de Barbaros Hayrettin Paşa tarafından işgal edilmişti fakat Tunus Hükümdarı Mevlay Hasan'ın Şarlekene müracaat ederek yardım istemesi üzerine Şarleken kuvvetleri Tunus'a gelmiş ve Tunus Osmanlılardan geri alınmıştı. Fakat Osmanlı Devleti Tunus'tan vazgeçmemiş ve Tunus Sinan Paşa tarafından 1574 de tekrar işgal edilmişti. 1591 tarihine kadar Tunus'un başında beylerbeyi vardı fakat bu tarihte çıkan bir yeniçeri isyanı neticesinde Dayılar başa geçti ve 1705 e kadar Tunus dayılar tarafından idare olundu. Bu tarihte Yeniçeri Ocağı ileri gelenlerinden Hüseyin Bey başa geçmişti ve Tunus'ta sülale hâkimiyeti başladı ve bu durum Fransızların Tunus'a hâkim olmasına kadar devam etti. Bunlar Paşa, yahutta sadece Bey unvanını taşıdılar.

Amerika ile ilişkileri sırasında bu Ocağın başında Ali Bey ailesinden Hamuda Paşa vardı. Hamuda Paşa Trablusgarp Paşası'nın aksine olarak akıllı ve dengeli bir insandı. Bu sebeple ne Amerika ile ne de diğer Devletler ile her hangi bir savaşa girişmemiş yalnız Cezayir'e vergi vermeği red ettiğinden bu Ocakla bir kaç kere savaşa tutuşmuş ve neticede galip gelerek Tunus Ocağını Cezayir'e tâbi olmaktan kurtarmıştır. Otuz üç yıllık Beyliği sırasında halk kendisinden pek memnun kalmış ve memleketi epeyce imar eden Hamuda paşa 1814 de ölmüş ve yerine geçen Mahmut Bey pek kabiliyetli bir insan olmamakla beraber Tunus'un geliri ile yetinip hiç bir Devlet ile mesele çıkarmamak dirayetini göstermiştir. Bu sebeple 1824 yılındaki ölümüne kadar Tunus halkı sakin ve rahat bir hayat geçirmiştir. Tunus, 1881 yılında Fransa'nın burayı işgali ile Osmanlı idaresinden çıkmıştır.

Tunus'un da başlıca gelir kaynağı diğer Ocaklar gibi korsanlıktı. Devletlerden alınan hediyeler ve vergiler kâfi gelmiyordu. O zaman bir takım bahaneler ile zayıf Devletlere savaş açılıyor veya Devletler ile yapılan antlaşmalar bozuluyor, vergilerin miktarı keyfi olarak arttırılıyordu. Korsan gemileri Akdeniz'de ganimet hırsı ile dolaşıyordu. Ocaklar Osmanlı Devletinin emirlerine de riayet etmiyorlardı. Ocaklar arasında Devlete karşı en itaatkâr olanı Tunus ve en itaatsiz olanı da Cezayir idi. Fakat Ocakların içinde en kuvvetlileri de Cezayir idi. Bu sebeple yabancı Devletlerin diğer iki Ocakla antlaşmaları için onların üzerindeki nüfuzunu kullanıyordu. Nitekim Ame-

rikalıların Tunus ve Trablus garp ile barış antlaşmaları yapmalarında Cezayir mühim bir rol oynamıştı.

Amerikalıların Osmanlı Devleti ile ilk ilişkileri Osmanlı Devletinin eyaleti olan Garp Ocakları ile olmuştur. Amerika bağımsızlığını ilan ettikten sonra Amerikanın iktisadiyatı ve ticareti süratle gelişmiş ve Amerikalılar Akdeniz ticaretine önem verdiklerinden Garp Ocakları ile ilişkileri daha da artmıştır. Amerikalılar Akdeniz'de serbestçe ticaret yapabilmeleri için diğer Devletler gibi Ocaklara senelik bir vergi vermeğe mecburdular. Bundan başka kıymetli hediyeler ve onların istedikleri mühimmatı da vermeğe mecbur idiler. Fakat Ocaklar bu istekleri yerine geldiği halde paraya fazla ihtiyaç duydukları zaman senelik haracı istedikleri gibi arttırır veyahut ufak bir bahane ile Amerikan gemilerini yakalar tayfalarını esir eder ancak kurtuluş akçesi mukabilinde serbest bırakırdı.

TUNUS İLE BARIŞ ANTLAŞMASI

Amerikalılar 1795 te Cezayir ile yaptıkları bir antlaşmadan sonra Tunus ile de bir antlaşma yapmak istemiş ve Tunus Beyi Hamuda Paşa üzerinde büyük bir nüfuzu olan Tunus'ta bulunan Joseph Famin adlı Fransız tacirinin aracılığı ile, antlaşma imza edilinceye kadar yürürlükte olmak üzere, Amerikalılar ile Tunus arasında bir ateşkes yapılmıştı (16 Haziran 1796) ¹. Ertesi ay içinde bir Tunus korsan gemisi Fransa'nın Cette limanından Malaga'ya gitmekte olan Eliza adlı Amerikan gemisini yakalayıp Tunus'a götürmüştü. Bu Amerikan gemisinin tutsak olan sahibi Edward Randın Amerika'nın Cezayir'deki ajanı Joel Barlow'a gönderdiği bir mektupta tacir Famin'in kayırması ile ağır işlerde çalıştırılmadıklarını, Tunus beyinin 10 bin dolar karşılığında kendilerini gemi ile beraber serbest bırakacağını yazmaktadır². Bununla beraber Cezayir konsolosu Barlow'un ateşkes şartlarına göre harekete geçmesi üzerine Amerikalılar gemileri ile birlikte serbest bırakıldılar³.

Trablus antlaşmasından sonra bu antlaşmayı yapan O'Brien, Tunus'la da bir antlaşma yapmak için bu ülkeye giderek Hamuda Paşa ile antlaşma şartlarına görüştü. Tunus beyi elli bin dolardan başka mühimmat ve savaş malzemesi istiyordu. Fakat Amerikan temsilcisi mühimmat ve malzeme verme teklifini kabul etmeye salâhiyeti olmadığını fakat elli bin dolar üzerinden antlaşmanın yapılabileceği cevabını verdi. Tunus beyi bu cevap üzerine ona Cezayir dayısının bu husustaki tavsiyelerini öğrenip ona göre hareket etmesi gerektiğini söyleyerek müzakereleri kesti.

¹ Bu mütarekeye ait Hamuda Paşa'nın mührünü taşıyan vesikanın İngilizce tercümesi için bk. Amerikan State papers, x, s. 451 vesikanın yeni tercümesi için bk. Hunter Miller, I, s. 426.

² Amerikan dış işleri bakanlığının, Akdeniz ticareti hakkında 28 Aralık 1790 da kongreye sunduğu rapor (Naval Documents related to the United States wars with Barbary Powers, prepared by office of Naval record and library Navy Department, Washington, 1939, I. s. 157.

³ Bar. Wars, I. s. 175, 225.

Amerikan temsilcisi de böylece bu ilk teşebbüsünde başarısızlığa uğrayarak Cezayir'e döndü⁴. Amerikalıların Tunus'la bir antlaşma yapmaları işini yine ateşkesi yapmış olan Fransız taciri Joseph Famin üzerine almış ve Hamuda Paşa ile müzakerelerde bulunduktan sonra bir antlaşma yapmağa da muvaffak olmuştur (1 Rebiülevvel sene 1212 H. -24 Ağustos 1797 M.)⁵. Antlaşma Amerikalılara 107 bin dolara mal olmuştu. Yıllık her hangi bir haraç verilmeyecekti. Yalnız geleneğe uyularak diğer devletlerinki gibi yeni tayin edilen konsolos, Bey'e armağanlar takdim edecekti⁶. Bu antlaşma 21 Şubat 1798 yılında Amerika Senato meclisine verildiğinde 14. madde dışta kalmak üzere, diğerleri tasdik edildi. Dışişleri Bakanlığı da 11. 12. maddelerde bazı hususlara itiraz etti. Antlaşmanın 14. maddesi şöyle idi: "Tunus'a kendi gemileri ile mal getiren Amerikan vatandaşları yüzde üç gümrük ödeyecekleri gibi, her hangi bir millete mensup gemi ile Amerika'ya mal getiren Tunuslu bir tüccar da yüzde üç gümrük verecektir"⁷. Bu maddenin son kısmı, yani Amerikalıların da Amerika'ya gelecek Tunus mallarından yüzde üç gümrük alma hususu Amerikan hükümetinin takip etmekte olduğu iktisadî siyasetin esaslarına uygun değildi. Kendi iktisadî hayatını korumak ve bunu yükseltmek için Amerikan hükümeti, ithal mallarından ağır bir gümrük alıyordu. Ve bu da kendisinin en önemli gelir kaynaklarından biri idi. Eğer Amerikan hükümeti antlaşmanın bu maddesini kabul ederse Tunus'un elde edeceği bu imtiyazın diğer dost devletlere de verilmesi gerekecekti. Böyle bir şey ise, Amerikan ticareti ve ziraatına büyük bir darbe vuracaktı. İşte bundan ötürü Senato' da bu maddenin kabulü itirazlara uğramış, değiştirilmesi için müzakerelere girişilmesine karar verilmişti⁸. Hariciye Vekâleti'nin itiraz ettiği 11. ve 12. maddelere gelince bunlardan 11. madde de taraflardan birine mensup bir harp gemisi ötekisine ait bir limana gelirse top atılarak selâmlanacağı ve buna selamlanan tarafından mukabele edileceği, selâmlananın selamlayana her top atımı için bir fiçı barut vereceği yazılmıştı⁹. Amerikan Hariciye nezaretinin burada itiraz ettiği husus selâmlananın selamlayana her top atımı için bir fiçı barut vermesi ifadesi idi. 12. maddeye gelince bu maddede yalnız Tunus'a gelen Amerikan tebasının her hangi bir anlaşmazlıkta mahalli kumandanların verecekleri hükme bağlı kalmaları mecbur tutulmuştur. Bu da âdilâne bir hareket sayılmıyordu. Bu sebeple Hariciye nezareti 1798 yılında bu maddelerde değişiklik yapılması hususunda böyle müzakerelere girişmek için aynı yılda Cezayir'e baş konsolos tayin edilmiş olan eski tutsak Kaptan Richard O'Brien ile yine aynı yılda Tunus ve

4 Bar. Wars, I, s. 184-186.

5 Hunter Miller, Treaties and other International Acts of the United States of America, II, s. 386. Antlaşmanın tarihi 28 Ağustos olarak gösterilmiştir, doğru değildir.

6 Allen, Our Navy and the Barbary Corsairs, Boston, 1905, s. 86.

7 Hunter Miller, II, s. 424.

8 Hunter Miller, II, s. 419-426.

9 Aynı eser, II, s. 423-424.

Trablus'a konsolos tayin edilmiş olan William Eaton ve James Leander Cathard'ı memur etti. Ve bunlara bu maddelerde yapılması istenen değişiklikler üzerinde talimat verdi¹⁰. Tunus konsolosu William Eaton ve Trablus konsolosu James Leander Cathard 2 Mart 1799 da Sophia gemisi ile Tunus'a hareket ettiler ve 12 Martta buraya vardılar. Kendilerini tacir Joseph Famin karşılamıştı. Amerikalılar 14. maddede değiştirilmesini istedikleri hususun Famin'in kendi ticareti menfaatleriyle ilgili olarak konulmuş olduğunu sanıyorlardı. Bu böyle olmakla beraber yine onun delâleti ile Hamuda Paşa ile görüştüler. Paşa bu maddelerin değiştirilmesi karşılığı olarak Amerikalıların Cezayir'e olduğu gibi kendisine de bir miktar haraç veya hediye verilmesi üzerinde imâli sözler söylüyordu. Fakat Amerikan temsilcileri bu isteği kati olarak red ettikleri gibi ticaretlerini korumak için donanma meydana getirdikleri haberini de bildirdiler. Bu esnada Tunus Fransa ile harb halinde idi. Diğer taraftan Cezayir dayısı da Tunus'un Amerikalılar ile kati bir şekilde anlaşmalarını istemekte idi. Bu sebeple on gün kadar süren müzakerelerden sonra antlaşmanın bu maddelerinde bazı değişiklikler yapılarak kabul edildi. Antlaşmanın bu şekli 10 Ocak 1800 tarihinde Amerikan Senatosu tarafından tasdik edildi. 11., 12., 14. maddelerdeki değişiklikler aşağıda Türkçe orijinal metinde görüleceği üzere şöyle idi: 11. maddedeki limana giren geminin selamlanması konsolosun arzusuna bırakılmıştı. Eğer bunlar isterse istedikleri sayıda top atımı yapılacak ve o zaman her top atımı için bir fiçı barut verilecekti. 12. maddede bir Amerikalının her hangi bir şikâyetini mahalli hâkimler hal edemezse, mesele Bey'in huzuruna getirilecekti. 14. madde de yüzde üç gümrük ibaresi çıkarılmış, Amerika'ya mal getiren milletlerin tüccarlarından hangisinden en az gümrük alınır ise, Tunuslu bir tüccardan da aynı miktar gümrük alınacağı ve Tunus'a mal getiren Amerikan tüccarlarından da. Amerikan hükümetinin Tunuslu bir tüccardan aldığı kadar gümrük ödeyecekleri yazılmıştır.

Antlaşmanın türkçe metni şudur¹¹:

"Huvel Muin

Cenâb-ı nigâhdârende-i kevn u mekân ve ziyetbahşende-i zemîn u âsûmân celleşanehu hazretlerinin inayet-i aliyye-i uzmâ ve nîmet-i cellîe-i kavillerine mukarenet ile hâlâ serîrârâ-yı tatgâh-ı saltanat-ı Osmânî ve müttekâ pirâ-yı erîke-i mesned-i sultanî olan hurşîd-i âsûman-ı devlet ve mihr-i cihanefrûz-ı evc-i saltanat şevketlu mehabetlu azametlu kudretlu sultanül-berreyn ve hâkanül-bahreyn es sultan ibnüs-sultan gâzî Selim Han ibn sultan Gâzî Mustafa Han halledallahu mülkehu ve saltanatehu ilâ âhirid-devrân hazretlerinin hüsn-i nazar-ı pâdişâhaneleri berekâtiyle

10 Bar. Wars, II. s. 268-272.

11 Hunter Miller, II, s. 387-401. Türkçe metnin daha o zaman yapılmış İngilizce ve Fransızca tercümeleri de aynı eserdir (s. 402-414).

zamân-ı ma'delet-nişân-ı şehinşâhânelerinde hâlâ darülcihad-ı mahrûse-i Tunus Ocağı muhafızı ve vâli-i eyâlet-i Tunus ve mirlivası olan devletlû saâdetlû Hamuda Paşa Beyetâle Allahu ömrehu ve ikbâlehu ve ezyede saltanatehu ve iclâlehu ve Ocağı mansûre dayısı İbrahim Dayı ve Yeniçeri ağası Süleyman Ağa ve ahâli-i divân ve ocak ihtiyarları bilittifak hâla Merkân taifesinin segerde ve hâkimi olan iftihâr-ül ümerâ-il milletil-mesîhiye muhtarül-küberâit-tâifetil-İseviye Adamus dostumuz hutimet avakibuhu bilhayr ve'rreşad beyninde mun'akid olan sulh u salah ve ahd u peymanî mukâleme ve rabt-ı kaviye bend edüp beynehümada olan burudeti meveddete tebdil itmeğe Merkân serkerdesi müşarünileyh tarafından mezun hâlâ Tunus ocağında mukim Fransa taifesi tüccarından Cosap Famin¹² bazirgan vesatetiyle sulh-ı mezkûr bilmakâleme tanzim ve akdolunan rişte-i müsâlahanâme şurût ve kuyûd ve uhûdu ve teşyid-i esası yirmi üç madde üzerine bina ve rabt ve kaydolunup biynehâzîrde tahrîr ve tastir olunmağın tarafeynden mer'î ve düstûr ü'l- amel tutulup mugayir-i şurût-i muahede harekâta bir veçhile cevaz ve ruhsat verilmeye.

eş-Şartü'l Evvel: Mahruse-i Tunus devleti ile tâife-i Merkân beyninde sulh u salah aleddevam vel istimrar olup mürûr-i ezmine ve a'vâm ve tûl-i müddet ile tebdil ve tagyir olunmayıp heman muhabbet ve müveddet ve ülfet imtidat ve izdiyat ola.

eş-Şartü's Sâni: İki taraftan biri düşmanına galip gelip ve ahz-u girift ve iğtinam eylese derûn-ı ganîmede Tunuslunun emval ve eşyası bulunsa ganîmede bulunan Tunuslunun emval ve eşyasın tâife-i Merkân sahibine tamamen red ve teslim eyleye ve kezalik Tunus devletinin korsan sefineleri iğtinam eylediği ganimesinde bulunduğu Merkân taifesinin emval ve eşyasını sahib-i mal olan Merkânluya ba'del-ispâat tamamen red ve teslim eyleye.

eş Şartü's Sâlis: Tâife-i Merkân sefinelerinde Tunus devleti düşmanları mallarından her ne ki bulunur ise ve kezalik Tunus sefinelerinde tâife-i mezkûre düşmanları mallarından her ne ki bulunur ise tarafeyn sefinelerine ikramen ve ihtiramen dest-i tasallut olunmayup ne Tunuslu tarafından Merkân sefinesine ne Merkân taifesi tarafından Tunus sefinesi mal-ı adduvvun ahziyun taaddî olunmaya. İki canip sefineleri hürmet için tarafeynden memnu ola.

eş Şartü'r Râbi: İki taraf bir canip sefinelerine pasaporta itâ eyleye ki hîyn-ı mülakatta birbirlerine rastgeldikte tahsîl-i ma'rifet hâsıl ola ve tâife-i Merkân için on sekiz ay miktarı müddet tayin oluna izhâr-ı nesne için, ve müddet-i mezkûre esnasında ibtida-i müddetten intihâsına değin hasaten pasaportaya amel oluna bu'd-i mesafe için ve nesneye tevakkuf olunmaya ve müddeti mezkûre tecavüz eyledikte tâife-i mezkûreye ihzâr-ı nesne teklif oluna.

12 Joseph Famin.

eş-Şartü'l-Hâmis: Rû-yi deryada korsanımız Merkân korsanına rast-gelüp mülâkî olsa Merkân korsanın maiyetinde cins-i Merkândan bazirgân teknesi bulunsa korsanımız ol Merkân bazirganı teknelerine dest-i dıraz-ı tasallut eylemeye ve anlardan pasaporta talep etmeye hemen korsan teknesi kumandantısiyle söyleşe ve kumandant-ı merkum her ne ki ihbar ederse kelâmını tasdik eyleye karintineleri¹³ bozulmamak için ve kezalik Merkân taifesi korsanları korsanımız sefinelerine mülâki oldukta maiyetinde bazirganımız tekneleri bulunsa Merkân kumandantası bir nesne sual etmeyüp korsanımız kabudanı ile mükâleme eyleyüp beynehümada zikrolunan minval üzere oluna.

eş-Şartüs-Sâdis: Korsanımız teknelerinden bir korsanımız Merkân cinsinden olan bir bazirgân teknesine eğer mülâki olsa bazirgân sefinesi filûkasını gönderür ve korsan kabudanı âdet-i kadîmden hariç andan bir nesne ahz eylemeye ve âdet-i kadîme mugayir olan eşyadan bir nesne istese bu canipte muhkem hakkından gelinüp cezası tertip olunur. Ve kezalik cins-i Merkân korsanı vilâyetimizin bazirgân teknelerinden bir tekneye rastgelüp mülâki oldukta zikr olunan minval üzere eyleye. Ve Merkân'ın bir koşan sefinesine bir esir firar eylese o sefineden esiri indirmek hususu konsolostan talep olunur ve kezalik korsanımıza firar eden esir indirilür ve ihraç olunur. Ve bezirgan sefinelerinde asla kimesneyi men eylemezler. Eğer bazirgân sefinesine bir esir firar eyleyüp ol sefine esiri alup firar eylese ba'de's-subût esir veyahut bahası konsolostan talep olunur.

eş-Şartü's Sâbi^c: Cinsi Merkân'dan bir kimesne ocağımız mansuremizden bir kıt'a aktarma ganimet işтира eylese müşterisini mübeyyin bir sene tamamına değin müddet ile tarafımızdan bir kıt'a mürürnâme tahrîr olunur Rû-yi deryada korsanımızdan himayet ve siyanet olunmak için. Ve tarafımızdan verilen mürürnâme muktezâsmca konsolos dahi koncrete¹⁴ tahrîr ve îtâ eyler vilâyeti ba'îd olmak hasebiyle vilâyetinden ana pasaporta getirmek müteazzir olmağla mesafe-i ba'ide olduğu için. Ve eğer müddet-i mezkûre bir sene tamamından sonra vilâyetinden pasaporta gelmez ise ve bir sene mürurundan sonra korsanımız ana rastgelüp mülâki olsa, gerek sefineyi ve gerek derununda olan rızık ve Nasârâları ahz-ı girift ve iğtinam eyler.

eş-Şartü's Sâmin: Eğer iki taraf sefâinlerinden bir sefine hasbel iktiza iki taraf limanlarına duhulü lâzım gelirse ve limana dahil olan sefinesine müteallik bazı âlet-i demur? ve gayr-i zalike mesalih-i lâzimesini rüeyt için muhtaç olduğu şeyden men olunmaya ve ehl-i bilâd beyninde seyr-i cari üzere işтира eyleye. Ve eğer sefine açılıp su edüp ve sahibi sefine kalafatın ve islâhın murad eylese sefinesinden rızkını karaya indirüp ve

13 قرنتينه Ouarantine karantina

14 قونترته contract contract d 'achat = satış senedi

ba'de'l-i ade ve tahmil eyledikte gümrükçü ve gayri tarafından resm-i gümrük talep olunmaya ve iane edenlerin ücret'leri eda oluna.

eş-Şartü't Tâsi': İki tarafsefinelerinden bir sefine iki canip memleketlerinde bi kazâi'l-lâhi tâalâ baştan kara olup ve paralanup şikest olsa ol vilâyetin hâkimi ol rızıktan ihracı mümkün olan rızkın ihracına sa'y ve ianet ider üzerine taaddi ettirmez. Ve eshab-ı mal hizmet eden kimesnelere ücretlerini eda ederler.

eş-Şartü'l Aşır: İki tarafın sefinelerinden bir sefine tarafeyn Umanlarından bir limana dahil olup top menzili yerde bulunsa gücü yettiği kadar düşmanından himayet ve siyanet eder. Ve eğer ol mekândan sefer eylese düşmanı olan sefine kalkmaz ve zehabına izin ve ruhsat verilmez ta ki kırk sekiz saat mürür eyleye. Ve kezâlik bulunduğu limana karîb bir başka limanda düşmanın sefinesi olsa müsterih olunmaz. Tâ ki zikr olunan kırk sekiz saat mürür eyleye.

eş-Şartü'l Hadi Aşer: Merkân taifesinin beylik sefinesi mahrûse-i Tunusa geldikte konsolosu gelüb mezkûr sefine için kaleden top atılmak ister ise matlub eylediği miktar kaleden top atıla ve eğer konsolos istemez ise top atılmaya. Feemmâ konsolos top atılmasını isteyüp matlup eylediği miktar top atıldıkta her ne miktar top atılır ise adedinde birer varil barut Merkân teknesi vere. Kezâlik Tunus korsanı dahi Merkân limanına vardıkta bu minval mukarrer ola.

eş-Şartü's Sâni Aşer: Merkân taifesinden olan tüccar mahrûse-i Tunus memleketine geldikte gayr-i ecnas-ı düvel tüccarları âdetleri üzere icra oluna. Ve eğer cins-i Merkân tüccarlarından bir kimesne rüeyet-i mesâlih-i lâzimesiyçün vilâyetimizin bazı limanlarına teveccüh ve azimet etmek murad eylese menolunmaya ve maiyyetinde tercümanlık eder kimesne getürse veyahut kendü için hizmetkâr götürür ise kezâlik menolunmaya. İllâ meğer bir gayr-i ecnas-ı düvel üzerine hâkim tarafından avk ve men vâki ola anlar dahi gayruları gibi men ve avk olunurlar. Ve eğer tüccarımız vilâyet-i Merkân'a teveccüh ve azimet eyleseler zikr olunan minval üzere ola ve eğer Tunusa halisi tüccarlarından bir kimesne Merkân taifesinden bir sefine isticar ve derûnuna rızk-ı tüccar vaz ve tahmil eylese ve ba'det-tahmil ol rızkı taşraya ihraç veyahut bir başka sefineye nakl u tahvil murad eylese husus-ı mezkûre tarafımızdan izin verilmez ta ki cemaat-i tüccar ve erbab-ı kible katında murafaa ve tahâküm eyleyeler ve ba'de'et tahâküm cemaat-ı tüccar ve erbab-ı kible anlara ne minval üzere hükmederlerse kazıyyede hükm-ı tüccar üzere amel oluna. Ve Merkân taifesinden olan sefineleri limanlarımızda avk ve tehir olunmaya illâ meğer ki cemi ecnas sefâinleri korsan için veya bir gayri nesne için avk ve men olundukta o zaman anlar dahi başkaları gibi avk ve men olunurlar ve amma beylik gire¹⁵

15 كبره = Guerre = War = Savaş 1816 da yapılan Cezayir antlaşmasında bu kelime كبره olarak geçiyor.

sefinelerine avk ve men olunmaktan bir şey lâzım gelmez. Ve iki cânib ahalileri tarafeynin vilâyetlerinde hâkimin taht-ı nazarında ola. Ve bulunduğu vilâyetin hâkimi ana hükmeyleye ve hâkimden gayri kimesne onlara hüküm ve taarruz eylemeye ve eğer husus-ı mezkûru vilâyet hâkimi hak üzere fasl edemez ise müdde-î ve muddeâ aleyhi ihkâk-ı hak için tarafımıza irsal eyleye ve eğer cânib-i Bey için tâife-i Merkân'dan bir bazirgân teknesi iktira olunmak iktiza eylese Bey tarafından tâife-i mersûmun bazirgân sefinesi isticar olunup iktiza eden navli¹⁶ hâkimin muradı üzere sefine kabudanına verile ve husus-ı mezkûr için sefine kabudanı ebâ ve imtina eylemeye.

eş-Şartü's Sâlis Aşer: Eğer Merkân taifesinin tüccar sefinelerinden bize düşman olan ecnas-ı muhtelif bulunsa esir olunmaz ol şartla ki Merkân taifesinin sülüsünden akallola ve eğer sülüsünden ziyade bulunur ise esir olurlar işbu şart bahriyeliler hakkındadır. Feemmâ tüccar ve yolcu olsalar ne miktar olur ise dahil olunmaz.

eş-Şatrür'-Râbi Aşer: Mahrûse-i Tunus tüccarından biri her hangi taifenin sancağı sefinesi ile olur ise olsun Merkân vilâyetine Tunus vilâyeti metai götürse, Merkân vilâyetinde ecnas-ı sâireden her hangisi kalil gümrük verir ise Tunus tüccarı dahi ol miktar gümrük vere ve yüzde kaç gümrük verirse. Kezâlik Merkân tüccarı dahi kendi vilâyeti metaini kendi sancağı sefinesi ile Tunus'a ve mülhakatına getirürse ol miktar gümrük vere. Feemmâ Merkân tüccarından biri kendi vilâyetinden veyahut âher cins vilâyetlerden tâife-i sâire sancağı sefinesi ile rızık getirürse yüzde on gümrük vere ve eğer tâife-i sâire tüccarı kendi vilâyetinden veyahut Merkân'dan sancağı sefinesi ile rızık getirürse yine yüzde on gümrük vere.

eş-Şartü'l Hâmis Aşer: Tâife-i Merkân tüccarı vilâyetimizde ticaret eyleyeler ve anları bey' u şirâdan kimesne men eylemeye ve gayri tüccarlar gibi bey' u şirâ eyleyeler ancak heman hamr makûlesi müskiratı ticaret etmeyeler ve Merkân tüccarından bir kimesne köntرابanda olan eşyadan bir nesne eylese vilâyetin âdeti üzere hâkim onun hakkından gele. Eğer reisler ve bahriyeler köntرابanda olan eşyadan sefinelerine tahmil eyleseler ol makûle fiile mübaşeret ve idam eden kimesneye hükmi şedît oluna ve andan gayrice husûs-ı mezkûr için mezâlim olunmaya ve bir bahriyenin hilâl-ı kâide-i ocak fiil işlemesiyle sefine veya derununda olan rızık avk ve tehir ve mümanaat olunmaya fakat ol fiili ibraz eden kimesne talep olunub muhkem hakkından geline. Ve sefâin kabudanlarm bir kimesne tarafından tatlı'-i rızık için gasb ve ibram olunmaya meğer ki kabudan ile kirada in-fisalden sonra tahmil oluna.

eş-Şartü's Sâdis Aşer: Merkân sefinesi Halkuvat limanına veya Tunus mülhakatından olan gayri limana eğer dahil olsa anun üzerine hükmi

16 = naulage = navlun

infıraç Fransız sefineleri gibi olur. Eğer yüklü gelir ise yükünü boşalttığı halde on yedi buçuk riyal infıraç verir. Ve eğer yükünü ifrağdan sonra yine tahmil olunur ise liecli't-tahmîl aded-i mezkûr miktarı âdet ziyâde olunur ve eğer boş gelir ise infıraçtan bir şey lazım gelmez ve kezâlik boş gider ise dahi bir şey lâzım gelmez.

eş-Şartu's Sabi' Aşer: Canibeyn konsolos nasbetmek murad ederlerse men ve taarruz olunmaz illâ meğer ki konsolostan âdet-i kadîme-i müstah seneye mugayir nesne sâdır ola ol zaman hâkimine i'lâm ve ihbar olunub hâkim anı azl ve tebdil ve yerine başka kimesneyi konsolos nasb eder ve konsolos ehl u iyâlî ve etbâi hâkimin taht-ı nazarında ola. Ve konsolos hanesine me'külât ve meşrubat ve melbusâtta gayri ticaret için rızık getürse âdet-i câri üzere gümrüğü vire.

eş-Şartü's Sâmine Aşer: Eğer iki taraf reayasından bilâd-ı âherde bazı kimesne üzerine deyn tereddüb eylese konsolostan veyahut vekilden veya ebnâ-yi cinsinden ve gayrilerinden ol deyn taleb olunmaz. Amma ki eğer konsolos veyahut vekil veya gayrileri hatt-ı yedini yazup zâmin olsalar zimanet-i hatt-ı yedi mucebince ol vakit deyn-i mezkûr mütâlebe olunur.

eş-Şartü's Tâsi'Aaşer: İki taraf reayasından bir kimesne âherde vefat eylese cemi^c muhallefât ve metrukâtın konsolos veyahut vekil zabt ve defetere kayd ve müstahâkına itâ ve teslim ede ve ol vilâyet hâkimi tarafından anın üzerine tasallut etmek yoktur. Ve eğer konsolos veyahut vekil olmayan vilayette vefat eder ise ol vilâyetin büyüğü olan kimesne anın cümle muhallefât ve metrukâtını zabt ve zimâme-i kady u tahrir ve badehu konsolosa veyahut vekile irsal eder.

eş-Şartü'l İşrûn: Tarafeyn canibinden olan konsolos veyahut vekil bilâd-ı âherde ebna-yi cinsi ve etbaları üzerine hâkim olur ve eğer tenfiz-i hüküm için ol vilâyet hâkiminden medet ve ianet taleb eder ise vilâyetin hâkimi husus-ı mezhûr için yardım ve medet ve ianet eder.

eş Şartü'l Hadi ve'l-işrûn: iki taraf reayasından bir kimesne ferik-i âherden bazı kimesne üzerine taaddi ve cürüm ve cinayet eylese yaralamak ve darb veyahut katl ve gayri nesne gibi ol vilâyetin hâkimi ol cinayet eden kimesneye gereği gibi hükmeder ve kendü reayasından olanlara hükmettiği gibi. Ve konsolosun veyahut vekilin huzurunda ola ve eğer kaçup firar eder ise konsolos veyahut vekil anın için mütâlebe olunmaya.

eş-Şartü's Sâni ve'l-işrûn: İki taraftan bazı kimesneler bilâd-i âherde müteallikat-ı ticaretten ve gayri nesneden bir şeyde niza ve muhâsama eylese konsolos veyahut vekil anlar ile maan hazır ola ki ehl-i hüküm katında huzurunda kaziyeleri mabeyinlerinde infisâl ve hisamları kat'ola ve eğer yerine kimesne göndermek murad eder ise anın için yerine adam göndermek vardır.

eş Şartü's Salise ve'lişrûn: Tunus hâkimi tarafından cemaat-i Merkân üzerine nev'an nefsanîyet veyahut anlardan vaki olsa ve şurût-ı müsâlahaya mütabaat vâki olsa beynehümada kira hususuna aceleten müb'aderet olunmaya. Belki bu hususta teenni gerektir ki taki mabeyinlerinde müracaat vaki ola hararet-i nefis sakin ola. Ve şayet mabeyinlerinde her ne vaki ola ve bu teenni ve müracaattan sonra her ne vaki olur ise emr tamam olur murad ve maksad hâsıl olur. Ve illâ hal kemâkân baki kalırsa ferik-i âhere bir sene miktarı ecl ve müddet verilür envalini cem etmek için ve tertib-i umuru için. Ve vilâyetten çıkar ve bir sene müddetten sonra murad ne ise olur.

İşbu balâ-yı vesikada sebt ve beyan olduğu minval üzere tarafeyn beyninde mün'akit olan sulh u salahın kuyûd ve uhûdu ilâ mâşallâhı taâla dustur ul-amel tutulub her veçlhile şurûtuna riâyet olunarak mugayir-i harekâta meyil ve rağbet olunmamak te'kidini hâvi tekrar işbu mahalle tahrîr ve iş'ar olundu. Tahrirenfi gurre-i rebiilevvel sene 1212."

Tuğra
Hamuda Paşa Bey
bey-i mahruse-i Tunus
Tuğra

Süleyman, Ağa-yı Yeniçeriyân-ı
mahruse-i Tunus

Mühür
Hamuda Paşa Bey
Mühür

Süleyman bin Mahmud

Tuğra
İbrahimAğa
Dayı-ı-mahsure-i Tunus

Mühür
İbrahimDayı

Bu antlaşmanın tertip tarzı ve maddelerde bahsedilen meselelerin iki tarafa da teşmil edilmesi bakımlarından Amerikanın Cezayir ve Trablusgarp ile yaptığı antlaşmalardan daha muntazam ve daha mükemmeldir. Bu antlaşmanın içeriği de genellikle Amerikanın öteki Ocaklarla yaptığı antlaşma gibidir. Altıncı madde diğer antlaşmadaki maddeden farklıdır. Altıncı madde de Tunus'ta bulunan bir tutsağın bir Amerikan gemisi tarafından kaçırıldığı ispat edilirse tutsağın yahut pahasının konsolosdan isteneceği yazılıdır. Halbuki diğer ocaklarla yapılan antlaşmalarda böyle kati bir hüküm yoktur. Yedinci madde de pasaport için verilen mühlet bir yıldır. Halbuki Trablusgarp ve Cezayir'le yapılan antlaşmalarda bir buçuk yıldır. Bunun gibi Tunus, Amerikan gemisini himaye için onun düşmanı olan gemiyi kendi limanlarında 48 saat bekletmeği taahhüt etmektedir. Halbuki diğer antlaşmalarda bu müddet 24 saat idi. Bu antlaşmada diğer antlaşmadan farklı olarak, her hangi bayrak altında olursa olsun Amerika'ya mal götürecektir Tunuslu bir Tüccardan en az gümrük veren milletlerin tüccarlarından alındığı gibi gümrük alınması istenmiştir. Tunus'ta aynı

şekilde hareket edeceğine söz vermektedir, ancak Amerikan tüccarı malını başka millete mensup bir gemi ile getirirse kendisinden yüzde on gümrük alınacaktır. Cezayir ve Trablus antlaşmalarında, görüldüğü üzere, böyle bir madde yoktur. Amerikalılar bu maddenin Fransız taciri Joseph Famin'in kendi ticari faaliyetlerini düşünerek Bey'e yaptığı telkinler neticesinde konduğunu sanmışlardı ki, doğru olsa gerektir.

Antlaşmanın 15. maddesinde kaçak eşya (köntabanda contrabanda) getirenin cezalandırılacağı kaydedilmiş ve ayrıca Tunus'ta ticaret yapan Amerikan tüccarlarının şarap satamayacakları da belirtilmiştir. 17. maddede konsolosun eski güzel geleneklere aykırı hareketleri görüldüğü zaman metbûlarından azlinin isteneceği yazılmaktadır ki, diğer antlaşmalarda böyle bir husus kaydedilmemiş olduğu gibi, konsolosun ticaret için mal getirdiği takdirde gümrük vermeğe mecbur olduğu hususu da yazılmıştır.

Tunus-Amerikan antlaşmasının ömrü uzun olmuş, ancak 1824 yılında bazı maddelerde değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmıştır¹⁷.

1799 ANTLAŞMASINDAN SONRA AMERİKAN - TUNUS İLİŞKİLERİ

1799 dan sonra da Amerika ile Tunus arasında savaş veya her hangi bir çarpışma olmamıştır. Bununla beraber vakit vakit iki taraf arasında gerginliğe sebep olan bazı ciddi olaylar çıkmıştır.

1802 yılı Mayıs ayında Amerika ile Trablusgârb savaşı devam ederken bir Amerikan savaş gemisi Trablusgârb'a tahıl, yağ ve diğer erzak maddesi götürün Tunus ocağı tebaasına ait dört küçük gemiyi yakalamıştı¹⁸. Amerikan gemisi bunları tarafsızlık kanununa riayetsizlik gösterdikleri iddiasıyla tevkifetmişti. Bu hâdise Tunus sarayına ulaşır ulaşmaz Bey Hamuda Paşa, Amerikan konsolosu William Eaton'ı çağırarak bu gemilerin tevkif ve müsadere edilmesini protesto etmiş ve konsolosa: "benim kardeş memleketlere erzak götürmeğe hakkım vardır, bu sebeple bu gemileri yakalamanız dostça bir hareket değildir, onları derhal serbest bırakınız" demiştir. Konsolos, Bey'in Trablus'a yardım edemeyeceği cevabını vermiştir. Bu cevap üzerine Bey "free bottoms free goods" esasını ileri sürmüş fakat Eaton, bunun abluka altına alınmış bir memlekete tatbikiyle tefsir edilemeyeceğini söylemişti¹⁹ Netice itibariyle Amerikalılar bu küçük gemileri geri vermemişler, Hamuda Paşa da bu hususta daha fazla bir ısrarda bulunmamıştır. Bunun gibi bir hâdise 1803 yılında olmuştur. Adı geçen yılda Tunus tebaasına ait-ticaret malı yüklü Imperial adlı bir gemi de yine Amerikalılar tarafın-

17 Bu hususta bk. Hunter Miller, III, s. 141-149.

18 Bar. Wars, II. s. 142.

19 Gösterilen yer.

dan yakalanmıştı²⁰. Amerikalılar bu geminin de Trablus limanına gitmek istediğinden dolayı yakalandığını söylediler. Ve Hamuda Paşa'nın gemideki malların tazmin edilmesi üzerindeki talebini reddettiler. Amerikan kaynaklarına göre, bu isteğinin de reddedilmesi üzerine Hamuda Paşa Amerikalılar'a çok kızmış ve onlara savaş açmak için hazırlanmaya başlamıştır. Bu esnada komodor Morris filosunun başlıca gemileriyle Trablus önlerinde idi. Ona Tunus Beyi'nin savaşa hazırlandığı haber verilince, derhal ablukayı kaldırarak filosunu Malta'da toplayıp Tunus'un durumunu gözlelemeğe başlamıştır²¹. Fakat Tunus beklenen hareketi göstermediğinden bu mesele de kapanmıştır.

Fakat 1805 yılında yine bu şekilde bir olay oldu. Adı geçen yılın 24 Nisanında kaptan Rodgers, yedeğinde ganimet alınmış iki Napoli gemisi bulunan 8 toplu, 38 kişilik bir Tunus kebeğini yakalamış ve bunları Malta'ya göndermişti²².

Amerikan kaynaklarına göre²³ bu kebek de Trablus'a gitmek istediği için müsadere edilmişti. Hamuda Paşa Amerika'nın Tunus işgüderi Dr. Davis'e bu kebek ve yedeklerinin derhal serbest bırakılmasını, eğer bu yapılmaz ise savaş ilân edeceğini söylemiş, fakat ondan bunun mümkün olamayacağı cevabını almıştı. Tunus Beyi bunun üzerine komodor Barron'a müracaat etmiş, fakat o da bunların iadesinin yapılamayacağını bildirmişti²⁴. Bu cevap karşısında Hamuda Paşa Amerikalılara karşı düşmanca bir tavır takındı. Bunu haber alan yeni komodor Rodgers, bir Ağustosta filo ile Tunus önüne gelmiş ve ertesi günü Bey'e niyetinin ne olduğunu sordurmuş, bunun için de 36 saat mühlet vermişti. Amerikan komodoru Bey'in cevabını öğrenmek üzere Trablus savaşı kahramanlarından Decatur'u yollamış ise de Hamuda Paşa onunla görüşmek istemeyerek Cezayir konsolosu Tobias Lear'in gönderilmesini istemişti. Aynı ay içinde Hamuda Paşa ile Lear arasında gemilerin iadesi üzerinde birçok görüşmeler olmuş ve neticede bu son alınan gemiler meselesinin halli için Paşa'nın Amerika'ya bir elçi göndermesi üzerinde anlaşılmıştır²⁵. Lear gerek Hamuda Paşa'ya, gerek onun ileri gelen adamlarına armağanlar vererek onları yumuşatmıştı. 1 Eylül 1805 de Tunus elçisi Menemenli (Melimelli) Süleyman Ağa Amerika'ya hareket etti. Süleyman ağanın maiyetinde şu şahıslar vardı²⁶.

Ali Hoca, Muhammed Çavuş, Muhammed Bel? Hoca, Mustafa, Süleyman, Hacı Muhammed, ayrıca üç de kara köle. Bunlardan Mustafa

20 Bar. Wars. II, s. 344-346.

21 Aynı eser, II, s. 526, III, s. 41-42.

22 Aynı eser, VI, s. 16-17, 44, 48,49.

23 Gösterilen yerler.

24 Bar Wars. VI, s. 53-54-

25 Aynı eser, 35, 36, 52, 143, 159, 163, 167, 188, 200, 202, 204, 206, 208, 212, 221, 223, 226 228, 259-263, 265-270.

26 Aynı eser, s. 445.

ile Muhammed adını taşıyan şahıslardan birinin Amerika ve sonra Avrupa' da dolaştıklarını bildiğimiz Kayserili Mehmed ile Giritli Mustafa dayılar²⁷ olmaları pek muhtemeldir. Çünkü Kayserili Mehmed ve Giritli Mustafa dayıların da Tunus'tan Amerika'ya hareket ettikleri ve bu hareketin elçilik heyeti gibi Eylül ayında olduğu söyleniyor²⁸.

Tunus elçilik heyeti, Tanca'da Congress adlı başka bir Amerikan gemisine binerek yola çıktı. Geminin kumandanı Philadelphia gemisini yakan Decatur idi ve Amerika'ya malzeme almak için gidiyordu²⁹. Congress 3 Kasım 1805 te Hampton Road limanına vardı. Yolculuk 40 gün sürmüştü. Elçilik heyeti Amerikan Cumhur Başkanı'na Hamuda Paşa'nın bir mektubu ile içinde 4 arap atı bulunan armağanlar götürüyordu³⁰. Hamuda Paşa mektubunda³¹ evvelce yapılmış olan barış antlaşmasındaki bazı maddelerde değişiklik yapılmasını ve ayrıca antlaşmaya bazı yeni maddeler eklenmesini istediğini ve elçisini bu maksatla yolladığını ve ona her türlü selahiyeti verdiğini yazmaktadır.

Elçilik heyeti tam bir yıl Amerika'da kaldı. Bundan Tunus elçisinin epeyce oyalandığı ve kısa bir zamanda antlaşmaya varılamadığı anlaşılır, görüşmelere esas olan konu yine Amerikalılar tarafından son 1805 yılında tutsak alınan Tunus kebeği ile yedeğinde ganimeti olan iki geminin geri verilmesi idi. Bunlar yakalandıktan sonra Malta'da satılmıştı. Tunus elçisi bu üçünün değerinin 4,000 dolardan az olmadığını söylemişti³². Amerikan Dış İşleri Bakanlığı elçiye bu parayı derhal ödeyebileceğini bildirmiş ise de Menemenli Süleyman gemilerin karşılığını nakdî olarak kabul edemeyeceğini söylemişti³³. Bunun üzerine elçiye Franklin adlı geminin verilmesi teklif edildi³⁴. Elçi bu geminin evvelce Tunus Bey'ine ait olup onu beğenmediğinden ötürü Napoli'de sattırıldığından bahisle bunun başka bil-gemi ile değiştirilmesini istedi³⁵.

Amerikan hükümeti Franklin gemisi üzerinde ısrar etmiş ve hattâ Tunus Beyi'ne armağan olarak gönderilecek malzemenin bu gemiye yüklenmesi emrini vermiş ise de elçinin bu gemiyi kabul edemeyeceğini kati olarak bildirmesi üzerine bu gemi Two Brothers adlı gemi ile değiştirilmiştir³⁶.

27 Prof. Enver Ziya Karal, Kayserili Mehmet Dayı ile Giritli Mustafa Dayı nam yoldaşların Amerika ve Avrupa seyahatleri, Tarih Semineri Dergisi (İstanbul Edebiyat Fakültesi 1938) u, s, 219-222.

28 Aynı eser.

29 Bar Wars, VI, s. 302.

30 Aynı eser, VI, s. 308.

31 Aynı eser, VI, s. 256.

32 Aynı eser, VI, s. 365.

33 Aynı eser, VI, s. 385-386.

34 Aynı eser, VI, s. 441.

35 Aynı eser, VI, s. 462-463.

36 Aynı eser, VI, s. 495, 497-499, 501.

Tunus elçilik heyeti 1806 yılı Eylül ayında adı geçen gemi ile Boston'dan hareket etti ve 4 Kasım'da Cebeli Tarık'a geldi. Burada havanın müsait gitmemesinden dolayı bir kaç gün kalındıktan sonra tekrar yola çıkılarak 19 Aralıkta Tunus'a varıldı³⁷.

Tunus elçisi memleketine memnun olarak dönmüştü. Hamuda Paşa da neticeden memnun idi. O, elçi döndükten sonra, Amerika Cumhurbaşkanına yazdığı bir mektupta kendi elçilik heyetine büyük bir konukseverlik gösterilmiş olmasından duyduğu sevinci belirtmekte ve Amerikan hükümetine bundan dolayı teşekkür etmektedir³⁸. Amerika'nın Cezayir umumî konsolosu Tobias Lear'in dediği gibi,³⁹ bu mesele dostça halledilmiştir.

1812 yılında başlayan Amerika-İngiliz savaşları esnasında Akdeniz'de bulunan Albellino adlı Amerikan gemisi bir çok İngiliz ticaret gemisini yakalamış ve bunlardan ikisi de Tunus'a getirilmişti. Fakat, çok geçmeden Tunus da, Trablus gibi, Amerikan ganimet mallarının İngilizler tarafından geri alınmasına müsaade etmişti. Halbuki antlaşmaya göre Tunus'un Amerikan ganimetlerini koruması beklenirdi. 1815 yılında komodor Decatur, Cezayir ile ilk barış antlaşmasını yaptıktan sonra Tunus'a geldi ve yeni Tunus Beyi Mahmud Bey'den, İngilizler tarafından gen alınmasına müsaade edilen Albellino gemisi ganimetlerinin tazminatı olarak 46.000 dolar istedi. Mahmud Bey, Amerikan komodorunun Cezayir'i kısa bir zamanda istediği şartlar dahilinde bir antlaşmayı imzalamaya mecbur ettiğini öğrendiği için, istediğini reddetmeyerek bunun ödenmesi için bir yıl müsaade verilmesini bildirmişti. Fakat, Decatur'un meblağın derhal ödenmesi için gönderdiği haber karşısında çaresiz kalarak parayı Amerikan konsolosuna verdi ve komodor da 2 Ağustos'ta Tunus'tan ayrılarak Trablus'a gitti⁴⁰.

37 Aynı eser, VI, s. 507-510.

38 Aynı eser, VI, s. 508.

39 Aynı eser, VI, s. 509.

40 Ailen, s. 290.